

AT SKABE SIT EGET FARVEDE GARN KUN MED HJÆLP FRA NATURENS PLAN-
TER OG LIDT ALUN ER EN SÆRLIGT TILFREDSSTILLEND E OPLEVELSE, SOM
JEG HERMED DELER MED JER.

Plantefarvning af uldgarn

TEKST OG FOTO: **LOTTE DENCKERT**, SELVFORSYNINGILANDSBYEN.DK

Vi husker nok alle begejstringen, da man som barn sad i håndarbejdstimen og blandende farver. Det er lidt den samme følelse, jeg får, når jeg står på terrassen med boblende gryder og ser hvidt garn blive forvandlet til smukt farvet garn. At farve garn er en proces, der tager tid. Hvis man vil have de bedste resultater, er det en god idé at sætte en hel weekend af til projektet. Der er intet bedre end at vågne tidligt, liste ud til gårdsdagens gryder og starte dagen med at finde ud af, hvordan ens eksperimenter har udtartet sig.

Valg af garn

Man kan plantefarve alt garn, der er 100 % uld, og faktisk også uldgarn blandet med op til 20 % akryl, men man kan ikke farve uld, der er blandet med nylon. Uldgarnet skal gerne være så ubehandlet som muligt. Man kan købe garn, der er særligt egnet til plantefarvning. Vær blot opmærksom på, at farven vil variere, alt efter om man farver hvidt, naturfarvet eller gråt garn.

Garnet forberedes – vask og bejdning

Den første del af arbejdet med plantefarvning er klart den kedeligste, men det er også en rigtig vigtig del af processen. Her skål garnet nemlig forberedes og gøres klar til at tage imod farven. Farvestofferne i planterne kan ikke binde sig direkte til garnet, derfor skal man først bejdse garnet, så farven kan binde sig til bejdsen.

Først og fremmest skal man sørge for at have sit garn vundet op i fed. Det kan være en god idé til en begyndelse at dele garnet op i nogle mindre fed, så man kan eksperimentere med flere farver uden at skulle bruge en masse penge på garn. Herefter kan man lave mere af de farver, man bedst kan lide. Når garnet er vundet op i fed, skal det vaskes. Det vaskes i hånden, og jeg bruger lidt uldvaskemiddel eller et par dråber hårshampoo. Efter vask skylles garnet, og det er nu klar til at blive bejdsat.

I 70'erne da plantefarve var stort og hensynstagen til miljøet lille, brugte man mange forskellige kradse stoffer til at bejdse garnet med. Nu til dags er det

▲ Resultatet af en weekends farvnin-
ger. Fra venstre:
Valnøddeblade,
perikon, gyldenris,
elleblade, stribet
(røllike, elleblade og
farvekrap), de næs-
te tre er nuancer af
farvekrap, og de sid-
ste tre er nuancer
af cochénille.

◀ Gyldenris giver den klareste solgule farve.

▼ Gyldenris er én af de ældste farveplanter, vi har. Den har været brugt siden vikingetiden. Her er den klippet i småstykker og dækket med vand – klar til at komme på blusset.

▲ Hvis jeg har købt garn i almindelige garnruller, vinder jeg det op i fed på en garnvinder. Man kan også bruge et haspetræ eller en stoleryg. Garnet skal vindes op i fed for at blive farvet jævnt. Hvert fed bindes med tre snore for at holde styr på det. Det er vigtigt, at snorene ikke er for stramme, da der så vil komme ujævnheder i farvningen.

Udstyr til plantefarvning

- Én eller flere store gryder på mindst 10 l i emalje eller rustfrit stål
- Langskaftet grydeske
- Køkkenvægt
- En lille skål og en ske
- Alun
- Evt. vinsten
- Termometer
- Opvaskebaljer eller plastikspande
- Dørslag
- Evt. en gas- eller elkogeplade, så farvningen kan foregå udenfor

Vær opmærksom på, at det udstyr, man bruger til plantefarve, ikke kan bruges i køkkenet bagefter. Det er hårdt for gryderne, og de kan ikke blive helt rene igen.

heldigvis kun tilladt at bruge alun, som ikke er så belastende for miljøet og ikke er giftigt at arbejde med.

Man kan godt farve garnet uden at bejdse det først, men det bedste resultat kommer ved at bejdse garnet med alun og eventuelt også vinsten. Alun er metalsalt af aluminium- og kaliumsulfat. Det bruges også til at garve skind og til hjemmelavet modellervoks. I plantefarvning hjælper det farven med at binde sig til garnet. Vinsten er det krystallinske bundfald, som opstår under vinfremstilling. Vinsten er syrligt, og det tilsættes gerne, når man skal farve røde eller lilla farver – her forstærker det farverne og gør dem mere klare.

Garnet bejdses ved at fylde en gryde med vand og tilsætte 20 % af garnets vægt i alun. Hvis jeg skal farve 100 g garn, tilsætter jeg altså 20 g alun. Mængden af vand har ingen betydning, udover at der skal være rigeligt til, at garnet kan ligge og flyde rundt. Hvis jeg bejdser med vinsten, så tilsætter jeg 15 % alun og 5 % vinsten. Vandet sættes over blusset ved middel varme, imens blandes alun eller alun og vinsten op i lidt kogende vand og hældes i gryden. Der røres grundigt rundt, og herefter lægges garnet i gryden.

Hvis garnet udsættes for store temperaturskift, krymper det, og strukturen kan blive ødelagt. Derfor skylles det vaskede garn i vand, hvor temperaturen gradvist øges, indtil det har nogenlunde samme temperatur som vandet i gryden. Gryden skal holde en temperatur på 80° C i en time, herefter køler garnet ned i gryden (eller i en balje), og garnet skylles i rent vand. Nu er det klar til farvning.

Farvningen

Jeg har både benyttet mig af friske og tørrede planter til farvning. Ved friske planter gælder tommelfingerreglen, at man skal bruge omtrent fire dele plantemateriale til én del garn og ved tørrede planter det halve. Når jeg skal farve 100 g garn, skal jeg altså bruge 400 g friske eller 200 g tørrede planter. Ved de fleste planter bruger man hele planten bortset fra roden, men det kan variere fra plante til plante.

Det er vigtigt at findele planterne, inden de skal bruges. Her er det nemmest at klippe planterne i stykker med en gammel køkkensaks eller en rosen-saks. Man får det bedste resultat, hvis man er grundig og klipper planterne i små stykker. Jeg har arbejdet med to forskellige metoder til at farve garn: Direkte farvning og farvning på afkog. I begge metoder kan man bruge både friske og tørrede planter.

Ved en direkte farvning lægger jeg først et lag findelt plantemateriale i bunden af gryden. Herefter lægger jeg mine bejdsede og våde garnfed ned i gryden, lægger resten af plantematerialet oven på garnet og fylder gryden op med vand. Vandet varmes op til 80° C og står ved denne temperatur i en time, hvorefter garnet køler helt af i gryden eller i en balje. For at sikre en jævn fordeling af farven, vender jeg garnet halvvejs. Man skal ikke røre for meget rundt i gryden, da det kan filtrere garnet, men man kan fiske garnet op med en grydeske og lægge det med den anden side nedad og dække til med plantemateriale igen. Når garnet er kølet af, slynges det, så vand og plantedele ryger af. Dette gøres selvfølgelig udenfor. Når garnet er fri for plantedele, skylles det igen i rent vand og hænges til tørre. Denne metode virker godt, når man farver med blade, bark og rødder. Hvis man farver med blomstrende planter, kan plantedelene dog sætte sig fast i garnet, så her kan det være bedre at farve på afkog.

Når man farver med afkog, er fremgangsmåden tæt på den samme, bortset fra at man ikke lægger sit garn i med det samme, men derimod koger plantedelene for sig selv i en gryde med vand. Plantedelene skal holdes på 80° C i en time. Herefter sies plantedelene fra vandet, farvebadet hældes tilbage i gryden, og det bejdsede, skyllede garn lægges i gryden, hvorefter

► Prikbladet perikon er én af mine yndlingsfarveplanter. Den giver en gul-grøn farve. Når den plukkes, mens den står med sine rødlige knopper tidligt på sæsonen, bliver farven mere grønlig, end efter blomsterne er sprunget ud.

CODE FARVEPLANTER	DEL AF PLANTEN	FARVE
Avokado	Skaller og sten	Lyserød
Birk	Blade	Gul
Brændenælde	Hele planten ¹	Grønlig
El	Blade	Gul
Farvekrap ²	Rod	Rød
Gyldenris	Hele planten	Gul
Kongelys	Hele planten	Gul
Merian/oregano	Hele planten	Grøn, brun
Padderokke	Hele planten	Grå, grøn, gul
Prikbladet perikon	Hele planten	Grøn, gul
Rabarber	Hele planten	Beige
Rejnfan	Hele planten	Gul
Røllike	Hele planten	Lysegul
Tagrør	Blomster ³	Grøn
Valnød	Skaller og blade	Brun

¹Med hele planten menes alle overjordiske dele.

²Kaldes ofte kraprod.

³Helst inden de springer ud.

▲ På dette fed beviklede jeg allerede garnet ved første farvning, så der er hvidt under beviklingerne. Derefter lavede jeg nye beviklinger på de gule felter, og overfarvede med farvekrap. Derved fik jeg et garn med hvide, gule og orange striber.

▲ Dette garn er lavet ved at dyppe den ene halvdel af fedet i én farve og den anden del i en anden, så hver ende af fedet har sin egen farve. Der, hvor farverne mødes, opstår en graduering mellem de to farver.

det koges ved 80° C i en time. Jeg kan bedst lide at farve med afkog, fordi det skåner mig for at stå og pille små plantedele ud af garnet bagefter, og så synes jeg ofte, at farven bliver mere jævn.

Tørring

Efter farvning køler garnet af i gryden. Det slynges, skylles grundigt til alt farve i vandet forsvinder, og hænges til tørre. Jeg plejer at hænge det til tørre på en rundpind et luftigt sted, da man herved undgår, at fedet falder ned eller filtrer, hvis det blæser. Men man kan også tørre det på et tørrestativ indenfor eller på terrassen. Garnet skal være helt tørt, før det gemmes væk. Det bør som andet garn opbevares tørt og mørkt.

Nuancer og effekter

Man kan lave forskellige nuancer af samme farve ved at genbruge farvebadet. Når man har farvet den første portion garn, er der som regel stadig farve tilbage i

badet. I dette farvebad kan man farve en lysere nuance af samme farve. Hvor meget farve, der er tilbage i badet, kommer an på, hvad man farver med. Nogle af de planter, som giver meget kraftige farvebade, er for eksempel farvekrap, løgskaller og cochénille (farve udvundet af skjoldlus). Her kan man opnå mange forskellige nuancer i samme bad.

Jeg har eksperimenteret meget med at lave flerfarvet garn med forskellige effekter. Jeg laver selvstribende garn ved at farve halvdelen af et stort fed i én farve og den anden halvdel i en anden farve. Det gør man ganske simpelt bare ved at hænge fedet henover grydekanten, så det kun er halvdelen af garnet, der er i gryden. Bagefter gør man det samme med den anden ende af fedet i et andet farvebad. Jeg laver også effekter i farverne på garnet ved at bevikle steder på fedet med garn af hør eller bomuld eller det kraftigere stofgarn, så der er noget af garnet, der ikke bliver farvet. ☺

▲ Når vandet skal slynges ud af garnet, tager jeg fat i fedet og sørger for, at enderne af garnet ikke hænger løst. Så slynger jeg garnet rundt flere gange, så vand og plantedele slynges af.

▲ Ved direkte farvning lægges garnet ned i gryden sammen med plantedelene. Her er det røllike.

Brun med valnøddeblade

Valnød egner sig godt til at farve garn direkte i gryden med træets blade. Bladene klippes i stykker, og halvdelen lægges i bunden af gryden. Det bejsede, skyllede garn lægges ovenpå og herpå resten af bladene, hvorefter gryden fyldes med vand. Garnet og bladene simrer en time ved 80° C, mens garnet vendes et par gange undervejs. Valnøddeblade giver en smuk, mørkebrun farve. Hvis man har noget garn, man har farvet, som man ikke er tilfreds med, kan man altid farve det i valnød bagefter og få smukke brune nuancer. Man kan også bruge afkoget efter første garnfarvning til at farve andre farver over med.

Grøn med tagrør

Nogle planter er sjovere at farve med end andre, og hver plantefarver har sine favoritter. Hos mig er tagrør den absolutte favorit. Ved farvning med tagrør bruger man kun blomsten – allerhelst lige før den springer ud, når den står med violette aks. Tagrør er én af undtagelserne fra reglen om, at planterne skal koges en time. Jeg koger tagrør i flere timer, da det giver en mere grøn farve. Jeg klipper blomsterne i mindre stykker, hæld vand på og koger dem ved 80° C i 2-4 timer. Farven udvikler sig bedst, hvis man lader gryden køle helt ned, sier tagrørene fra og hælder afkoget tilbage i gryden. Herefter lægger jeg mit bejsede og skyllede garn i gryden og lader det koge ved 80° C i 1-4 timer, eller indtil jeg er tilfreds med farven. Hvis man farver på lysegråt garn, kan man opnå nogle virkelig fantastiske mørkegrønne farver. Farver man på hvidt garn, vil man kunne opnå en nærmest neongrøn farve.